

Atlas over danske saltvandsfisk

Engelsk sortfisk

Schedophilus medusophagus (Cocco, 1839)

Af Jørgen G. Nielsen & Henrik Carl

Engelsk sortfisk på 55 cm fanget i svensk Kattegat, 15. august 2012. © Henrik Carl.

Projektet er finansieret af Aage V. Jensen Naturfond

AAGE V. JENSENS FONDE

Alle rettigheder forbeholdes. Det er tilladt at gengive korte stykker af teksten med tydelig kildehenvisning. Teksten bedes citeret således: Nielsen, J.G. & Carl, H. 2019. Engelsk sortfisk. I: Carl, H. & Møller, P.R. (red.). Atlas over danske saltvandsfisk. Statens Naturhistoriske Museum. Online-udgivelse, december 2019.

STATENS NATURHISTORISKE MUSEUM
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Systematik og navngivning

Arten blev på grundlag af juvenile eksemplarer beskrevet under navnet *Centrolophus medusophagus*, men i en del ældre litteratur ses den under navnet *Centrolophus britannicus* Günther, 1860 (baseret på et voksent eksemplar). Da det blev klart, at der var tale om samme art, skulle det ældste navn bruges. Slægten *Schedophilus* omfatter otte arter (Froese & Pauly 2019), men molekylære undersøgelser tyder på, at den er parafyletisk, hvilket betyder, at arterne ikke er hinandens nærmeste slægtninge (Milana et al. 2011). Det er kun en enkelt af slægtens arter, den engelske sortfisk, der er kendt fra danske farvande. Ved Sydeuropa findes også kejsersortfisk (*Schedophilus ovalis*).

Det officielle danske navn er engelsk sortfisk (Carl et al. 2004). Navnet er brugt siden midten af 1900-tallet (Bruun & Pfaff 1950), og det kommer af, at det videnskabelige artnavn tidligere var *britannicus*. Den er tidligere set under navnet sort cornwallfisk (van Deurs et al. 1947) – et navn der hentyder til Cornwall, hvor holotypen (til *Centrolophus britannicus*) blev fundet på stranden i 1859 (Wheeler 1969). Slægtsnavnet *Schedophilus* hentyder så vidt vides til, at ungerne elsker at opholde sig under ting, der flyder i overfladen (Froese & Pauly 2019). Artsnavnet *medusophagus* hentyder til, at den æder meduser (det fritsvømmende stadium af gopler).

Udseende og kendetegn

Kroppen er oval og stærkt sammentrykt med en højde på mere end 30 % af standardlængden (uden halefinnen). Haleroden er normalt lige så høj som lang, men kan i enkelte tilfælde være længere. Knoglerne er svagt forbenede og kødet blødt, så kroppen virker lidt ”slasket”. Hovedet, der er forsynet med et stort antal porer, er ret lille (1/5-1/4 af totallængden) med en afrundet snude, der rager lidt frem foran munden. Næseborene sidder tæt ved snudespidsen. Munden er forholdsvis lille, og overkæben ender midtvejs under øjet. Kæberne er svage, og tænderne, som kun findes i kæberne, er små og nåleagtige. Diameteren af det store øje er normalt ligesom eller lidt større end snudelængden. Bagkanten af forgællelåget er forsynet med 9-15 små, men tydelige pigge. Gællegitterstavene er meget kraftige og piggede på bagsiden. Ifølge Haedrich (1986) er der ca. 17 gællegitterstave på forreste gællebue. I forbindelse med Fiskeatlassets undersøgelser er der talt gællegitterstave på en enkelt engelsk sortfisk, der havde 18 stk. Skællene er små, glatte og forholdsvis løstsiddende. De dækker kroppen og går også ud på basis af rygfinnen og gatfinnen, mens størstedelen af hovedet er nøgent. Sidelinjen er fuldstændig med 160-230 skæl – et antal der øges med størrelsen af fisken (Haedrich 1986). Sidelinjen danner en lidt uregelmæssig bue over brystfinnerne, og fra gatfinnen løber den i en lige linje midt på kroppen.

Rygfinnen, der er lang og forholdsvis lav, begynder over den bageste del af gællelåget. Forrest har den omkring tre pigstråler, der er bløde og bøjelige og svære at skelne fra de efterfølgende 40-48 blødstråler (i alt 43-51 stråler), og desuden er finnen delvist dækket af tyk hud. Gatfinnen begynder ca. midtvejs under kroppen og består af omkring tre pigstråler efterfulgt af 24-29 blødstråler (i alt 27-32 stråler). Brystfinnerne er anbragt under midtlinjen af kroppen. De er korte og afrundede og består af 18-21 blødstråler. Bugfinnerne er meget små og passer ind i en lav fordybning. De er placeret under basis af brystfinnerne og består af én pigstråle og 5 blødstråler. Halefinnen er kløftet.

Kroppen er hos de voksne normalt ensfarvet sort, mørkebrun eller svagt rødbrun (i nogle tilfælde noget lysere), og det samme gælder finnerne. Hovedet er som regel hvidligt – især fortil. Bughinden (inde i fisken) er normalt mørk. Sidelinjen er lys og mundhulen mørk. Unge eksemplarer har mørke tegninger/pletter på en lysere grønbrun baggrund.

Den engelske sortfisk kan ifølge de fleste forfattere blive op til 50-60 cm. Jónsson & Pálsson (2006) omtaler et eksemplar på 62 cm fra Island i 1967, og Clarke & Ellis (2015) omtaler fangster af engelske sortfisk op til 63 cm i ICES-regi. I Danmark er der fanget flere eksemplarer over denne længde. Den absolutte rekord er et eksemplar på Zoologisk Museum, der i konserveret tilstand

måler 78 cm og vejer 4,8 kg. Fisken blev fanget 18 sømil nordvest for Skagen den 6. december 1968 og har sikkert været et par cm længere, før den blev konserveret, da engelske sortfisk (ligesom de fleste andre fisk) ofte skrumper lidt ved konservering. Af andre store eksemplarer kan nævnes, at der den 12. juli 1984 blev der fanget et eksemplar på 64,5 cm ud for Skagen. Denne fisk findes også i samlingen på Zoologisk Museum (måler 62,2 cm i konserveret tilstand). Endvidere blev en engelsk sortfisk på 66 cm og 3,219 kg (dokumenteret med foto) fanget i Skagerrak i juni 1991.

Forvekslingsmuligheder

Den engelske sortfisk kan let forveksles med den almindelige sortfisk, og der er mange eksempler på, at det har fundet sted. De adskiller sig fra hinanden på, at kropsdybden hos den engelske sortfisk som hovedregel er større end 30 % af standardlængden (uden halefinne), mens den er mindre end 30 % af standardlængden hos den almindelige sortfisk. Der er også forskelle i antallet af finnestråler, idet rygfinnen hos den engelske sortfisk har 43-51 stråler (37-43 stråler hos almindelig sortfisk) og gatfinnen 27-32 stråler (22-27 stråler hos almindelig sortfisk). Desuden er øjediameteren normalt lig med eller lidt større end snudelængden hos den engelske sortfisk, mens den normalt er tydeligt mindre end snudelængden hos den almindelige sortfisk. Der er dog undtagelser, så karakteren kan ikke bruges alene. Der er også forskel på mundens størrelse. Hos den engelske sortfisk når overkæben tilbage til midt under øjet, mens den kun når til omkring øjets forkant hos den almindelige sortfisk. Endvidere er bagkanten af forgællelåget forsynet med 9-15 små, men tydelige pigge hos den engelske sortfisk, mens forgællelåget kun er svagt savtandet og uden tydelige pigge hos den almindelige sortfisk. Endelig er den forreste del af hovedet som regel tydeligt lysere end kroppen hos den engelske sortfisk, mens hoved og krop oftest er af samme farve hos den almindelige sortfisk.

Fra tøndefisken (*Hyperoglyphe perciformis*), som ikke kendes fra Danmark, men som er truffet enkelte gange meget tæt på dansk farvand i bl.a. Tyskland, Norge og Sverige (Kullander & Delling 2012), kan den engelske sortfisk bl.a. kendes på, at de 3 pigge fortil i rygfinnen er svage og minder om blødstråler, mens tøndefisken har 5-9 korte, kraftige pigge fortil i rygfinnen. Tøndefisken er også kraftigere bygget og har større skæl (89-95 vs. 160-230 langs sidelinjen).

Udbredelse

Generel udbredelse

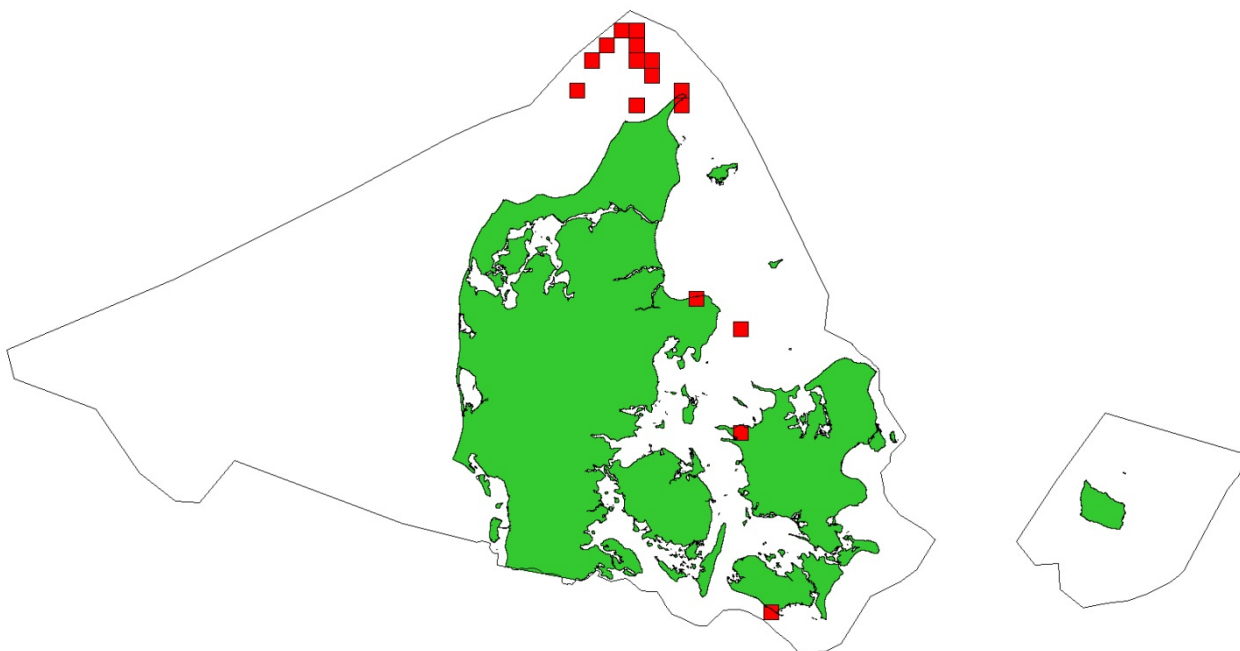
Den engelske sortfisk kendes fra Nordatlanten, men der er stadig usikkerhed om grænserne for udbredelsen. I den vestlige del er den truffet fra Canada til den nordlige del af Sargassohavet (Fahay 2007), og i den østlige del er den truffet fra Island til Marokko. En oplysning fra Scott & Scott (1988) om forekomst ved Østgrønland er givetvis fejlagtig. Desuden findes den i den vestlige del af Middelhavet – i hvert tilfælde indtil Adriaterhavet (Nielsen 1963a; Pethon 1985; Haedrich 1986; Dulcic 1998). Robins & Ray (1986) skriver, at den muligvis også findes ud for Australien, men sandsynligvis er der tale om en anden af slægtens arter.

Udbredelse i Danmark

Den engelske sortfisk blev første gang rapporteret fra Danmark den 6. september 1952, da et eksemplar på 48 cm blev fanget i et sildetrawl på 15-20 meters dybde i Kalundborg Fjord og sendt til Zoologisk Museum. Ifølge Nielsen (1963a) var voksne eksemplarer af arten kun fanget ni gange tidligere, så fangsten var noget af en sensation. Arten var dog allerede af Bruun & Pfaff (1950) regnet med til den danske fiskefauna på baggrund af en fangst i den svenske del af Skagerrak i 1939.

I 1960'erne blev arten fanget overraskende mange gange. Den 20. maj 1962 blev et eksemplar på 53 cm landet i Odden Havn – desværre uden angivelse af fangststed. Fangsten blev også først kendt nogle år senere, da den frosne fisk blev sendt til Zoologisk Museum. Nybelin (1964) omtaler også en engelsk sortfisk fanget nord for Hirtshals på omkring 450 meters dybde den 23. januar 1963, som

blev indsamlet til Naturhistorisk Museum i Göteborg. Den 31. januar 1964 blev et eksemplar fanget ca. 3,5 timers sejlads nordvest for Skagen og sendt til Naturhistorisk Museum i Göteborg. Muligvis blev der fanget et eksemplar mere i samme område dette år. Den 4. februar 1965 blev en engelske sortfisk på 60 cm fanget 20 sømil nord for Hirtshals og sendt til Zoologisk Museum. Den 27. januar året efter blev et eksemplar på ca. 50 cm landet i Hirtshals og sendt til Zoologisk Museum. Da fangststedet er ukendt, fremgår fisken ikke af udbredelseskortet. Den 14. december 1967 blev et eksemplar på ca. 47 cm fanget 7 sømil øst for Grenå Havn og sendt til Zoologisk Museum. Den 6. december året efter blev der som nævnt fanget en engelsk sortfisk på 78 cm 18 sømil nordvest for Skagen. Også denne fisk blev sendt til Zoologisk Museum.

Figur 1. Udbredelse af engelsk sortfisk i danske farvande.

Den 6. november 1975 blev et eksemplar fanget 30 sømil nord for Hirtshals og sendt til Naturhistorisk Museum i Göteborg. I 1983 blev en engelsk sortfisk landet i Skagen og sendt til Zoologisk Museum, men da fangststedet er ukendt, fremgår den ikke af udbredelseskortet. Den 12. og den 18. juli 1984 blev to engelske sortfisk på henholdsvis 64,5 og 49,5 cm fanget ud for Skagen og sendt til Zoologisk Museum. I juni 1991 blev et eksemplar på 66 cm fanget i Skagerrak (dokumenteret med foto), men da et mere præcist fangststed ikke er kendt, fremgår den heller ikke af udbredelseskortet.

Den 10. oktober 2004 blev arten første gang registreret i Østersøen, da et eksemplar på 40 cm blev fanget i bundgarn ved Rødby på Lolland og sendt til Zoologisk Museum. Den 10. oktober 2012 blev en engelsk sortfisk på 60 cm fanget nord for Skagen og indsamlet af Fiskeatlasset. I marts 2013 blev en engelsk sortfisk på 55 cm fanget med hænderne ved stranden vest for Skagen (dokumenteret med foto). Den 29. oktober samme år blev et eksemplar fanget i Skagerrak ca. 70 km nordvest for Skagen (dokumenteret med foto). Den 18. september 2014 blev en engelsk sortfisk på 59 cm fanget ud for Bønnerup Havn på Norddjursland og sendt til Zoologisk Museum. Arten blev også registreret den 1. oktober 2017, hvor et eksemplar blev fanget under fiskeri efter jomfruhummere i Skagerrak på ca. 100 meters dybde på strækningen ud for Hirtshals-Skagen. Fisken er gemt i samlingen på Zoologisk Museum. Fire eksemplarer fanget i Skagerrak under trawlfiskeri henholdsvis i foråret 2018, i efteråret 2018 og to gange i foråret 2019 fremgår ikke af udbredelseskortet, da det ikke har været muligt at finde frem til et præcist fangststed.

Ovennævnte gennemgang er sandsynligvis langt fra fuldkommen, for de seneste år er engelske sortfisk i gennemsnit solgt på de nordjyske fiskeauktioner flere gange årligt. De fleste er brugt som blikfang i vinduet hos fiskehandlerne og efterfølgende solgt til konsum, uden at det præcise fangststed er blevet registreret. En stor del af fangsterne er dog formentlig gjort i norsk farvand. Foruden de førnævnte fangster kan der også gemme sig flere engelske sortfisk blandt de sortfisk, der er registreret uden angivelse af art. Det gælder fx tre eksemplarer fanget i trawl ca. 15 km vest for Hirtshals i 2008, et eksemplar fra Skagerrak den 22. november 2009, et par fangster ud for Fanøs vestkyst omkring 2010, et par fangster nord for Skagen i 2010 og en sortfisk fanget i vandkanten ved Sjællands Nordkyst den 1. maj 2010 samt en fangst fra februar 2012 nordvest for Løkken.

Kortlægning

I langt størstedelen af de tilfælde, hvor fangstmetoden er kendt, har arten optrådt som en tilfældig bifangst under trawlfiskeri. En effektiv kortlægning afhænger derfor af, at erhvervsfiskerne indberetter disse fangster, og da forveksling med almindelig sortfisk er et stort problem, bør alle fangster dokumenteres. Heldigvis findes der dokumentation for en stor del af de sortfisk (både almindelige og engelske sortfisk), der er registreret i danske farvande. Det skyldes bl.a. at mange af dem er gemt i museernes samlinger – flest i samlingen på Zoologisk Museum. Også i forbindelse med det tidligere projekt ”Sjældne Havfisk”, er arten dokumenteret flere gange.

Biologi

Levesteder og levevis

Den engelske sortfisk er en oceanisk fisk, der lever pelagisk – typisk fra 200-500 meters dybde og i sjældnere tilfælde ned til ca. 1.000 meters dybde (Curry-Lindahl 1985; Jónsson & Pálsson 2006; Clarke & Ellis 2015). De danske eksemplarer er i mange tilfælde taget på noget lavere vand – undertiden helt inde i kystzonen. Larver og ungdomsformer op til ca. 20 cm forekommer tættere ved overfladen end de voksne og er ofte knyttet til vandmænd (Hædrich 1986). Man kender yderst lidt til de voksnes levevis, og det er fx først for nylig, at man har fanget voksne eksemplarer i Middelhavet (Garibaldi et al. 2010).

Fødevalg

Mange forfattere skriver, at føden helt eller overvejende består af gopler, bl.a. purpurgoplen (*Pelagia noctiluca*) (Battaglia et al. 2014). I nogle tilfælde er det tentakler og kønsorganer, der bides af, og i andre tilfælde er det hele goplen, der ædes. Ifølge Hædrich (1986) æder engelske sortfisk også i mindre grad af krebsdyr – måske især som voksne. En engelsk sortfisk, som Fiskeatlasset modtog fra Norskehavet i 2017, havde ca. 10 halvfordøjede lyskrebs i maven.

Reproduktion og livscyklus

Ynglebiologien er stort set ukendt. Der er således ingen viden om, hvor store og gamle fiskene er, når de bliver kønsmodne. Man ved heller ikke med sikkerhed, hvor og på hvilken tid af året gydningen finder sted, men Fahay (2007) skriver, at den formentlig sker fra april til juni i Nordøstatlanten. Man ved, at fiskene yngler i Middelhavet, men der er ikke tegn på, at de yngler i den nordlige del af udbredelsesområdet. Alle de danske fangster drejer sig som nævnt udelukkende om forholdsvis store eksemplarer, så den yngler sandsynligvis ikke i nærheden. Bañon et al. (2012) angiver antallet af æg til ca. 355.000. Man har ikke fundet æggene i naturen, og størrelsen ved klækning er også ukendt, men larveudviklingen er beskrevet af bl.a. Fahay (2007). Maksimalalderen er ukendt.

Vækst og økologi

Væksten er så vidt vides aldrig undersøgt. Artens betydning i økosystemet er heller ikke kendt, men som mange andre fåtallige fisk spiller den en næppe en nævneværdig rolle – hverken som prædator eller bytte. I Middelhavet har man dog fundet den i maven hos atlantisk tun (Battaglia et al. 2013).

Forvaltning, trusler og status

Der er ikke foretaget en international rødlistevurdering af IUCN, men umiddelbart er der ikke grund til at tro, at arten er truet af fiskeri, da den ikke fiskes målrettet og som mange andre oceaniske arter kun sjældent optræder som bifangst. Arten er ikke beskyttet af hverken fredningstid eller mindstemål.

Menneskets udnyttelse

Arten fanges kun som en sjælden bifangst, og traditionelt har man ikke anvendt den. I de senere år er arten imidlertid solgt til konsum flere gange herhjemme (pers. komm. Klaus Anker Jensen). Kødet kan spises, men det smager ikke af ret meget.

Referencer

- Bañon, R., Alonso-Fernandez, A., Quigley, D.T.G., Miranda, A. & Arronte, J.C. Unusual shallow inshore records of Cornish blackfish *Schedophilus medusophagus* (Stromateoidei: Centrolophidae) from Galician waters (NW Spain). *Cahiers de Biologie Marine* 53(2): 271-277.
- Battaglia, P., Andaloro, F., Consoli, P., Esposito, V., Malara, D., Musolino, S., Pedà, C. & Romeo, T. 2013. Feeding habits of the Atlantic bluefin tuna, *Thunnus thynnus* (L. 1758), in the central Mediterranean Sea (Strait of Messina). *Helgoland Marine Research* 67: 97-107.
- Battaglia, P., Musolino, S., Esposito, V., Ammendolia, G., Consoli, P., Andaloro, F. & Romeo, T. 2014. Feeding habits of juvenile fishes belonging to three medusivorous species (Centrolophidae and Nomeidae) from the Strait of Messina (central Mediterranean Sea). *Marine Biology Research* 10(9): 927-933.
- Bruun, F & Pfaff, J.R. 1950. Fishes. Pp. 19-60 in: List of Danish Vertebrates. Dansk Videnskabs Forlag.
- Carl, H., Nielsen, J.G. & Møller, P.R. 2004. En revideret og kommenteret oversigt over danske fisk. *Flora og Fauna* 110(2): 29-39.
- Clarke, M. & Ellis, J. 2015. Blackfishes (Centrolophidae). P. 420-422 in: Heessen, H.J.L, Daan, N. & Ellis, J.R. (eds.). Fish atlas of the Celtic Sea, North Sea, and Baltic Sea. Wageningen Academic Publishers.
- Curry-Lindahl, K. 1985. Våra fiskar. Havs- och sötvattensfiskar i Norden och övriga Europa. P.A. Norstedt & Söners Förlag.
- Dulcic, J. 1998. First record of the cornish blackfish *Schedophilus medusophagus* (Pisces: Centrolophidae) larvae from the Adriatic Sea. *Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom* 78(3): 1035-1038.
- Fahay, M.P. 2007. Early Stages of Fishes in the Western North Atlantic Ocean (Davis Strait, Southern Greenland and Flemish Cap to Cape Hatteras). Volume one: Acipenseriformes through Syngnathiformes, volume two: Scorpaeniformes through Tetraodontiformes.
- Froese, R. & Pauly, D. (eds.) 2019. FishBase. World Wide Web electronic publication. www.fishbase.org.
- Garibaldi, F., Orsi Relini, L. & Relini, G. 2010 Medusivorous fishes of the Ligurian Sea 2. The specialist, *Schedophilus medusophagus* COCCO, 1839. CIESM Congress proceedings 39.

Haedrich, R.L. 1986. Centrolophidae. P. 1177-1182 in: Whitehead, P.J.P, Bauchot, M.-L., Hureau, J.-C., Nielsen, J. & Tortonese, E. (eds.). Fishes of the North-eastern Atlantic and the Mediterranean, volume III. Unesco.

Jónsson, G. & Pálsson, J. 2006. Íslenskir fiskar. Vaka-Helgafell.

Kullander, S.O. & Delling, B. 2012. Ryggsträngsdjur: Strålfeniga fiskar, Chordata: Actinopterygii. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. ArtDatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet.

Milana, V., Fusari, A., Rossi, A.R. & Sola, L. 2011. Molecular and morphological identification of an uncommon centrolophid fish. *Central European Journal of Biology* 6(3): 440-445.

Nielsen, J.G. 1963a. Marine Fishes New or Rare to the Danish Fauna (from the Period 1937-1961). *Videnskabelige Meddelelser fra Dansk naturhistorisk Forening* 125: 147-166.

Nybelin, O. 1964. Nya Skagerackfynd av sällsynta fiskar. *Fauna och Flora*: 260-264.

Pethon, P. 1985. *Aschehougs store Fiskebok. Alle norske fisker i farger*. Aschehoug.

Robins, C.R. & Ray, G.C. 1986. *A field guide to Atlantic coast fishes of North America*. Houghton Mifflin Company, Boston, U.S.A.

Scott, W.B. & Scott, M.G. 1988. Atlantic fishes of Canada. *Canadian Bulletin of Fisheries and Aquatic Sciences* 219.

van Deurs, J.A.S., Jensen, A.J.C., Larsen, A. Jul, M. 1947. *Havet og Fiskerierne. Haandbog i Havbrug*. Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busck.

Wheeler, A. 1969. *The Fishes of the British Isles and North-West Europe*. MacMillan and Co Ltd., London.